

Duchovní traktáty I

**Jan Amos
Komenský**

ČESKÁ KNIŽNICE

Vydávají Nadační fond Česká knižnice, Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.,
a vydavatelství Host

www.kniznice.cz

Ústav pro českou literaturu
Akademie věd ČR

Institute of Philosophy
Filosofický ústav AV ČR

Vychází s finanční podporou Akademie věd ČR a Ministerstva kultury ČR.

Tato publikace vznikla v rámci výzkumné činnosti Oddělení pro kmenologii
a intelektuální dějiny raného novověku Filosofického ústavu AV ČR.

Při práci na publikaci byly využity zdroje výzkumné infrastruktury Česká literární
bibliografie (kód ORJ: 90136).

Ediční příprava a komentář Tomáš Havelka

Vědecká redakce Jan Linka

Editor © Tomáš Havelka, 2022

Commentary © Tomáš Havelka, 2022

Cover photo © Rijksmuseum, Amsterdam, 2022

Pictures: s. 16 — Národní knihovna České republiky, sign. XVII E 75

s. 135 a 137 — Public domain (originál v Biblioteka Uniwersytecka Wrocław,
sign. M. 1356)

© Nadační fond Česká knižnice, 2022

© Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i., 2022

© Host — vydavatelství, s. r. o., 2022

(elektronické vydání)

ISBN 978-80-275-1584-4 (PDF)

LABYRINT SVĚTA A LUSTHAUZ¹ SRDCE,

to jest

Světlé vymalování, kterak v tom světě
a věcech jeho všechněch nic není, než
matení a motání, kolotání a lopotování,
mámení a šalba, bída a tesknost a napo-
sledy omrzení všeho a zoufání: ale kdož
doma v srdci svém sedě s jediným Pánem
Bohem se uzavírá, ten sám k pravému
a plnému mysli upokojení a radosti
že přichází

Léta Kristova 1623

---

¹ letohrádek, altánek, tedy dům určený k rekreaci

Předmluva

Jeden každý, i nerozumný tvor, přirozeně k tomu se nese, aby libé a pohodlné¹ věci sobě liboval a jich žádostiv byl: ovšem² tedy člověk, v němž rozumná jemu přistořená moc takovou tu k dobrému pohodlnému chtivost vzbuzuje. A nejen vzbuzuje, ale i na to vede, aby což více dobré, libé, pohodlné jest, to sobě více liboval a srdnatěji po tom dychtil. Odkudž dávno mezi moudrými³ otázka byla, kde a v čem by vrch dobrého (*summum bonum*) bylo, na němž by se žádost lidská stavovala:⁴ to jest jehož by dosáhna člověk myslí svou tu odpočívati mohl a musel, čeho víc žádati nemaje.

Chtěli-li bychom pak na to dáti pozor, najdeme, že nejen mezi filozofy ta otázka a pečlivé, jak by spravena⁵ býti měla, vyhledávání bylo a jest, ale že každého vůbec člověka myšlení tam jdou, kde a jak co nejplnějšího potěšení dojíti: a shledáme, že všickní téměř lidé ven z sebe vybíhajíce, v světě a věcech jeho, čím by mysl kojili a pokojili, hledají, tento v statku a v zboží, onen v rozkošech a líbostech, jiný v slávě a vzáctnosti,⁶ tento opět v moudrosti a umění, jiný v veselém tovaryšství etc., a tak summou⁷ všickní po věcech, kteréž vně sou, v nich dobrého svého hledajíce, zevlují.

Ale že ono tam nalezeno nebývá, nejmoudřejší z lidí, Šalomoun, svědkem jest, kterýž také odpočinutí myslí své hledaje a všecken svět projda a prohlédna, naposledy pověděl: „Mrzí mne ten život. Nebo mi se žádná věc nelíbí pod sluncem, protože jen všecko marnost jest a bída.“ (*Eccles. 2,17*) Pravé pak myslí upokojení, doptav se ho potom, vyhlásil, že v tom jest, aby člověk světa tím, čímž jest, býti nechaje, samého sobě Pána Boha hledal, jeho se bál a příkázání jeho ostříhal. Nebo (pry) na tom jediném všecko záleží. (*Eccles. 12,13*) Podobně vyšetřil David, že nejšťastnější jest člověk, kterýž svět z očí a myslí pustě Boha se jen drží, a jej za podíl svůj maje, s ním v srdci svém přebývá. (Žalm 73)

---

¹ prospěšné ² tím spíš ³ tj. mezi filozofy ⁴ uspokojovala ⁵ rozřešena ⁶ důstojnosti
⁷ úhrnem, zkrátka

Milosrdenství Boží budiž pochváleno, kterýž i mně mé oči otevřel, abych mnohotvárnou nádherného toho světa marnost a mizernou pod zevnitřním bleskem¹ všudy se kryjící šalbu² znamenati, pokoje pak a bezpečnosti myslí jinde hledati se naučil. Což místněji³ sobě sám před oči předeštíti i jiným ukázati chtěje, zamyslíl sem sobě tuto pouť aneb vandr do světa, kdež jaké sem věci buď spatřil potvorné, neb se s nimi potkal; a kde naposledy a jak žádaného a v světě nadarmo hledaného potěšení se doptal, vše to v přítomném traktátu sem jako vymaloval. Jak vtipně,⁴ nedbám: dejž Bůh aby jen prospěšně, mně i bližním mým.

Není básně,⁵ čtenáři, což čísti budeš, ačkoli básně podobu má: než jsou věci pravé, jimž vyrozuměje, sám poznáš. Průvodčí moji a každého, kdož v světě tápá, vpravdě sou dva: drzost myslí,⁶ všeho ohledující, a zastaralý při věcech zvyk, pravdy barvu šalbám světa dávající. Půjdeš-li za nimi s rozumem kdokoli, bídné motaniny pokolení svého spolu se mnou uhlédáš. Pakliť se jinak zdáti bude, věz, že obecného zmámení bryle, skrze něž vše naopak vidíš, na nosu tvém strmí.

Co se prohlédání⁷ radostného způsobu Bohu oddaných srdcí dotýče, to *in idea*⁸ více vypsáno jest, nežli aby se to tak plně při všechných vyvolených nalézalo. Nenedostává se však Pánu Bohu i takových vypulerovaných⁹ duší, a každý upřímně pobožný to čta, téhož dokonalosti stupně sobě žádati bude povinen.

Mějž se dobře, křesťane milý, a vůdce světla, Duch svatý, ukažiž tobě lépe, než já mohu, i světa marnost, i vyvolených s Bohem spojených srdcí slávu, potěšení a radost. Amen.

---

¹ pod vnějším leskem, tj. okázalostí ² šálení, mámení ³ náležitěji, přesněji

⁴ důvtipně ⁵ smyšlenky, výmyslu ⁶ štouravost, zvidavost ⁷ poznávání ⁸ v představě

⁹ zušlechtěných, vytříbených

I. Příčina v světě putování

Když sem v tom věku byl, v kterémž se lidskému rozumu rozdíl mezi dobrým a zlým ukazovati začíná, vida já rozdílné mezi lidmi stavy, řady, povolání, práce a předsevzetí, jimiž se zanášejí, zdála mi se toho nemalá býti potřeba, abych se dobře, k kterému bych se houfu lidí připojiti a v jakých věcech život trávití měl, rozmyslil.

Na kterouž věc mnoho a často pomýšleje a s rozumem svým pilně se radě, na tom mi se ustanovovala mysl, abych sobě takový života způsob, v kterémž by co nejmén starostí a kvaltování,¹ co nejvíc pak pohodlí, pokoje a dobré mysli bylo, oblíbil.

Než tu mi se opět nesnadné zdálo, které a jaké by to takové povolání bylo, poznati: a s kým se o to dostatečně poraditi, nevěděl sem; aniž mi se hrubě chtělo s někým se raditi, mysl, že mi každý svou věc chváliti bude. Sám také kvapně k něčemu sáhnouti, abych nepřebíral, boje se, nesměl sem.²

Ač přiznám se, jednoho, druhého i třetího tajně chytati sem se počal, ale každé hned zase pustil; proto, že sem při každé věci i nesnadnosti, i marnosti (jakž mi se zdálo) něco znamenal. Mezi tím bál sem se, aby mi má neustavičnost³ hanby nepřinesla. I nevěděl sem, co dělati: až natrápě se a navrtě dosti sám v sobě, toto mi na mysl přišlo, abych já nejdřív všecky lidské věci, co jich pod sluncem jest, prohlédl, a teprv jedno s druhým rozumně srovnávaje, jistý sobě stav vyvolil a své sobě věci k užívání pokojného na světě života pěkně nějak spořádal. Načež čím sem myslil více, tím mi se ta cesta líbila lépe.

II. Poutník dostal Všudybuda za vůdce

I vyšel sem od sebe sám a ohlédati se počal, mysl, odkud a jak začítí. Vtom ihned nevím kde se tu vezme člověk jakýsi křepkého chodu, obratného vzhledu a řeči hbité, takže mi se nohy, oči, jazyk, vše na

---

¹ uspěchanost, namáhání (z německého *Gewalt*) ² neodvažoval jsem se

³ roztěkanost, nestálost

obrtlíku¹ míti zdál. Ten přivina se ke mně, odkud a kam bych mířil, dotazoval se. Já, že sem z domu svého vyšel a v světě se provandrovali a nětco zkusiti umysl mám.

Schváliv mi to, „Kde pak vůdce jakého máš?“ řekl. Já odpověděl: „Žádného nemám, Bohu a svým očím se dověřuji, že mne nezavedou.“ „Nezpraviš nic,“ řekl on.

Svět labyrintem „Slychal-lis kdy co o kretenském labyrintu?“ „Slychal cosi,“ díím. On zase: „Zázrak světa byl, stavení z tak mnoha pokojů, příhrad,² průchodišť vzdělané,³ že kdo se bez průvodčího do něho pustil, vždycky sem a tam chodě a motaje se, nikdá ven netrefil. Ale to žert byl proti tomu, jak sám světa tohoto labyrint, zvláště nyní, spořádán jest. Neradímť, věř mně zkušenému, samotně se tam pouštětí.“

„A kde pak takového vůdce vzíti mám?“ řekl sem. Odpověděl: „Já sem na to, abych takové, kteří něco shlédnouti a zkusiti žádají, prováděl a jim, kde co jest, ukazoval: protož sem tobě také vstříc vyšel.“ Já podivě se: „I kdož si ty,“ řekl sem, „můj milý?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Všežvěd, příjmím⁴ Všudybud, kterýž všecken svět procházím, do všech koutů nahlídám, na každého člověka řeči a činy se vpytávám: co zjevného jest, vše spatřuji, co tajného, vše slídím a stíhám,⁵ summou beze mne nic se díti nemá, ke všemu dohlídati má jest povinnost: a ty půjdeš-li za mnou, uvedu tě do mnohých tajných míst, kamž by ty sic nikdá netrefil.“

Já slyše řeči takové, počnu sám v sobě vesel býti, že sem takového vůdce našel: a prosím ho, aby tedy práce sobě nevážil mne skrze svět provésti. Odpověděl: „Jak jiným v tom rád sloužím, tak i tobě,“ a ujav mne za ruku, „Poďmež“ řekl. I šli sme; a já řekl: „Nu rád se podívám, jaký jest světa toho běh, a také-li v něm co jest, čehož by se člověk bezpečně držeti mohl.“ To slyše tovaryš můj, zastavil se a řekl: „Příteli, jdeš-li ty tím umyslem, ne aby věci naše spatře oblíboval, než aby

---

¹ nějaké zařízení na otáčení se kolem osy: pant ² příček ³ zbudované ⁴ jménem, příjmením ⁵ zkoumám

o nich dle rozumu svého soud vynášel, nevím, jak by s tím královna naše Její Milost spokojena byla.“

„I kdo je to královna vaše?“ díím já. Odpověděl: „Ta, kteráž všecken svět a běh jeho řídí, od konce až do konce: slove Moudrost, ač někteří mudrlanti Marnost ji říkají. Pravímť tedy časně, když tam choditi a prohlídati budeme, nemudruj nic: sic by sobě tu i jinde ledcos utřil, a já třeba vedlé tebe.“

III. Mámení se přitovaryšilo

O to když on se mnou mluví, hle teď po straně jakýsi — nevěděl sem, muž-li či žena (nebo divně jaks zakuklený byl a okolo něho jako mha se dělala) — k nám se přiloudě,¹ dí: „Všudybude, kam s tímto pospícháš?“ „Do světa ho vedu,“ dí on, „prohlédnouti jej žádostiv jest.“ „A proč beze mne?“ (řekl onen zase): „víš, že tvá prováděti, má ukazovati, co kde jest, jest povinnost. Nebo Její Milosti královny vůle není, aby kdo do království jejího vejda sám sobě, co vidí a slyší, dle líbosti vykládal a něco tu mudroval: než aby se jemu, co a k čemu která věc jest, povědělo, a on na tom přestal.“²

Odpověděl Všudybud: „Zdaž každý tak drzý jest, aby s jinými zároveň na řádech našich přestati neměl? Než tento³ tuším uzdy potřebovati bude: dobře, podiž!“ Takž se k nám připojil, a šli sme. Já pak sobě na mysli: „Bodež bych já jen tuto zaveden⁴ nebyl: titot se na mne o jakous uzdu smlouvají.“ I díím k novému tomu tovaryši: „Příteli, neměj za zlé, rád bych tvé jméno také věděl!“ Kterýž řekl: „Já sem tlumočník královny světa Moudrosti, kterýž sobě to poručeno mám, abych jak se čemu v světě rozuměti má, vyučoval. Protož já všechněm, co jich v světě uhlédáš, starým i mladým, urozeným i neurozeným, hloupým i učeným, všechno, co k pravé světské moudrosti přináleží, v mysl vkládám a je k veselosti a k dobromyslnosti přivodím: ješto by beze

*Fascinum
adsuetarum
opinionum⁵*

---

¹ přimotal, přitočil ² a tak to přijal ³ tento ⁴ sveden ⁵ umanutí (fascinace)
navyklými názory (navyklým způsobem myšlení)

mne i králové, knížata, páni a všickni nejstkvoستnější lidé v divných tesknostech byli a smutně na světě čas trávilí.“

Na to já: „Šťastně by mi tě Bůh za průvodčího dal, milý příteli, jestliže to pravé jest. Nebo já se proto do světa pouštím, abych sobě vyhlídl, co by v něm nejbezpečnějšího a nejpotěšenějšího bylo, toho abych se chytil: tebe tedy takového rádce maje, snáze sobě vybrati moci budu.“ „O tom nepochybu,“ řekl on. „Nebo ač v království našem všecko znamenitě a ušlechtilě spořádané a veselé uhledáš, a že se všechněm královny naší poslušným dobře vésti může, porozumíš: však vždy, pravdat jest, jedno povolání a obchod¹ nad druhý víc pohodlí a zvůle² má: budeš sobě ze všeho, co budeš chtítí, vybrati moci. Ját všecko, co jak jest, vyložím.“ I dím: „Jak pak tobě říkají?“ Odpověděl: „Jméno mé jest Mámení.“

IV. Poutník uzdy a brylí dostal

To já slyše, zhrozím se; a co sem to k hříchu za tovaryše dostal, sobě myslím: První onen (tak sobě to mysl má rozbírala) o jakés uzdě mluvil, tento se Mámením jmenuje, královnu svou Marností mi (ač neopatrným tuším vybleknutím) jmenoval: co pak to? A když já tak mlče a sklopě oči jdu a nohy mi nechťivě jaksi pokračují, Všezevď: „Co, vrtochu,³“ dí, „tušímť se nazpět chut dělá?“ A než já co odpovím, anť⁴ mi na krk uzdu jakous vhodí, jejíž udidla pojednou mi se do ust vklouzla; a on: „Nu, již mi povolně půjdeš,“ dí, „kams začal.“

Uzda
všetečnosti

I pohledím sobě na tu uzdu, a aj sšita byla z řeme-
ní všetečnosti, a udidla její byla z železa urputilosti
v předsevezetích, a porozuměl sem, že k prohlédání
světa ne jako prvé dobrovolně půjdu, ale těkavostí a neukojitedlností
mysli své násilně tažen budu.

Bryle
zastaralého
zvyku

Vtom druhý vůdce z druhého boku: „A já tobě
tyto *ocular*“,“ dí, „daruji, skrze něž se na svět dívati
budeš.“ I vstrčil mi bryle na nos, skrze něž já hledě,

---

¹ zaměstnání ² volnosti, výhody ³ váhavče, pochybovači ⁴ tu (on) již, zatím již

hned všecko před sebou jinak vidím. Měly zajisté tu moc (jakž sem potom mnohokrát zpruboval),¹ že skrze ně hledícimu věc daleká blízka a blízka daleká; malá veliká a veliká malá; mrzutá krásná a krásná mrzutá; černá bílá a bílá černá etc. se zdála. I porozuměl sem, žeť sobě ne zle Mámení říkati dá, když takové bryle dělati a lidem vstavovati umí.

Byly pak bryle ty, jakž sem potom vyrozuměl, z skla domnění vykroužleny; a rámcové, v nichž byly ufasované, byli z rohu, jenž zvyk slove.

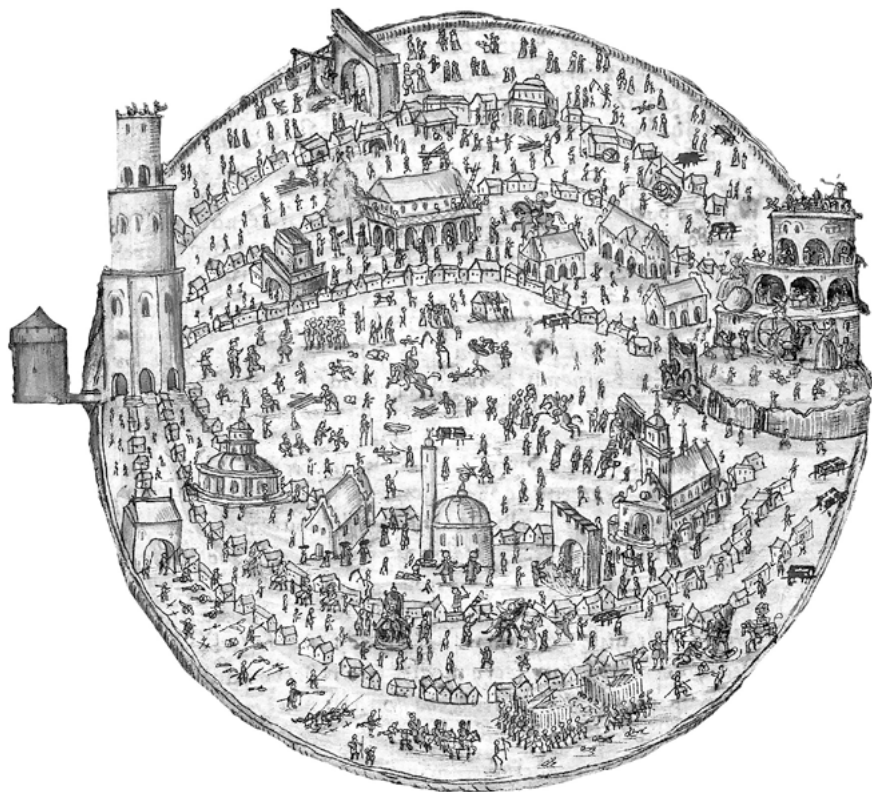
Vstrčil mi je pak, na mé štěstí, křivě jaksi: takže mi plně na oči nedoléhaly a já hlavy přizdvihna a zraku podnesa, čistě přirozeně na věc hleděti sem mohl. Čemuž sem rád byl a sám v sobě myslil: „Ač ste mi usta sevřeli a oči zastřeli, věřím však svému Bohu, že mi rozumu a myslí nesvážete. Půjduť a podívám se, co pak ten svět jest, na nějž paní Marnost chce, aby se hledělo, avšak vlastníma očima aby se nehledělo.“

V. Poutník se z vysoka na svět dívá

To když já přemýšlím, anť my se, nic nevím jak, na jakés náramně vysoké věži octneme, takže sem sobě se pod oblaky býti zdál; z níž já dolů pohlédna, vidím na zemi město jakési, na pohledění pěkné a stkvělé a široké velice, však jehož sem vždy termíny a meze² ze všech stran znamenati mohl: a bylo okrouhle vystavené, zdmi a valy opatřené, a místo příkopy hlubina jakási tmavá, ani břehu, ani dna, jakž mi se zdálo, nemající. Nebo jen nad městem světlo bylo, za ohradou čirá dále tma. Město pak samo rozdělené sem viděl na nesčíslné ulice, ryňky,³ domy a stavení, větší i menší, a všudy plno lidu jako hmyzu. K východní straně viděl sem stojící bránu jakous, z níž ulička šla do jiné brány, vše již k západu hledě: a z té druhé brány teprv se do rozličných ulic města vcházelo: kterýchž ulic nej-přednějších sem šest počítal, vše od východu k západu vedlé sebe

---

¹ vyzkoušel ² přece hranice a konce ³ náměstí

běžících; a uprostřed nich byl plac aneb ryňk velmi veliký, okrouhlý; a nejzápe k západu stál na skalnatém příkrém pahrbku vysoký jakýsi stkvělý zámek, na nějž se nejvíc všickni města obyvatelé ohlédali.

I dí mi můj vůdce Všudybud: „Nu tu máš, poutníče, milý ten svět, na něž se podívati žádostiv byl. Proto sem tě nejprve na tuto vysokost uvedl, aby sobě naň z cela nejprv pohleděl a jeho spořádání vyrozuměl. Tato hyn východní brána jest Brána života, skrze níž všickni, kdo se na svět dostávají k bydlení, procházejí. Tato pak druhá, bližší brána, jest Brána rozchodu, z níž jedenkaždý, jak komu los padne, k tomu neb jinému povolání se obrací. Ulice zajisté, kteréž vidíš, jsou rozdílní stavové, řádové a povolání, v nichž se lidé usazují. Vidíš hlavních ulic šest: v oné ku poledni¹ bydlí domovní stav, rodičové, dítky a čeládky: v vedlejší řemeslníci a všickni s živnostmi se obírající: v třetí této nejbližší ryňku bydlí stav učených, s pracemi myslí zacházejících. Z druhé pak teď² strany jest stav duchovní, k nímž jiní náboženství konati vybíhají. Za tím stav vrchností a zprávčů světa: nejzáz pak k půlnoci³ stav rytířský, s věcmi válečnými zacházející. Aj jak to ušlechtilé: onino všecky plodí; tito všecky živí; tito všecky učí; tito se za všecky modlí; tito všecky soudí a před neřády zachovávají; tito za všecky bojují: a tak všickni sobě slouží a všecko v svém glejchu⁴ stojí.

Hrad pak onen k západu jest *arx Fortunae*, hrad Štěstí, na němž zvláštější lidé bydlí, bohatství tam, rozkoší a slávy užívajíce. Ryňk prostřední pro všecky jest. Nebo se tu ze všech stavů lidé scházejí, a co potřebí, zpravují.

I líbilo mi se to zpořádání pěkné, a počal sem Pána Boha chváliti, že stavy světa tak ušlechtilé rozdělil. Než to mi se nelíbilo, že sem ty ulice na mnoha místech jako protržené viděl, takže leckdes jedna do druhé vbíhala: což mi se snadného zmatení a zblouzení znamením zdálo. A k tomu když sem na tu okrouhlost světa hleděl, patrně sem cítil, že se hýbal a v kolo točil, až sem se závratu bál.

---

¹ k jihu ² zde ³ k severu ⁴ v rovnováze (z německého *Gleich*)

I dí mi tlumočník můj, Mámil: „Vidíš, můj milý člověče, jak rozkošný jest ten svět, jak všechno v něm ušlechtilé? A to zdaleka jen na něj hledě: co pak díš, potom jej po částkách s rozkošemi jeho prohlédaje? I komuž by na něm býti milo nebylo?“ Já řekl: „Z dalekať mi se líbí, nevím, jak potom bude.“ „Všelijak dobře,“ dí, „jen věř, a již podme.“

Brána života Všudybud dí: „Počkej, ještě mu odtud ukáži, kamž potom nepůjdem. Ohlédni se teď nazpět k východu: vidíš-li, jak se tu z té tmavé brány cosi čmýrá¹ a sem leze?“ „Vidím,“ řekl sem. A on zase: „To jsou lidé vnově se na svět, sami odkud nevědouc, dostávající, aniž se ještě znají, a aby lidmi byli, vědí: protož jest okolo nich tma a nic, jen vřesku a pláče trochu. Ale když tou ulicí jdou, pomalu se jim šerí a světlí, až teď do této pod námi brány přijdou: tu co se děje, podme, pohledíme.“

VI. Osud rozděljuje povolání

I zejdeme po jakéms tmavém šneku² dolů, a aj, v té bráně veliká síň plná lidu, a po pravé straně sedící zůřivý³ stařec a držící v ruce veliký měděný hrnec. I viděl sem, an k němu všickní od Brány života přicházející přistupovali, a každý do toho hrnce sáhna a cedulku s nějakým písmem vytáhna, hned do některé ulice města, jeden s radostí a výskáním běžel, jiný s zámutekem a stýskáním krouť se a ohlédaje, šel.

I přistoupím blíž a nahlédnu některým do těch cedulek a vidím, že tento vytáhl „Panuj“, jiný „Služ“: tento „Rozkazuj“, jiný „Poslouchej“: tento „Piš“, jiný „Oř“: tento „Uč se“, jiný „Kopej“: tento „Sud“, jiný „Bojuj“, etc. I divím se, co to jest. Všežvěd mi dí: „Tu se povolání a práce rozdělují, k čemu se kdo v světě potřebovati dáti má. Ten pak zprávce nad losy slove Osud, od něhož každý do světa vcházející instrukcí tím způsobem vzíti musí.“ Vtom mne Mámil z druhé strany drbne, abych také sáhl, návěští dávaje. Já prosil, abych nucen nebyl jednoho něčeho hned bez prohlédnutí prv se chytiti a ovšem⁴ tak slepému štěstí, sedni mi co sedni, se poručiti. Ale povědino mi, že to

---

¹ hrabe, plazí ² po tmavých točitých schodech ³ přísný, hrozivý ⁴ natož

bez vědomí a dovození pana regenta,¹ Osuda, býti nemůže: takž já k němu přistoupě, pokorně žádost svou přednáším, já že sem tím úmyslem přišel, abych sám všecko prohlídl, a teprv, co by mi se líbilo, sobě vybral. On odpověděl: „Synu, vidíš, že toho jiní nečiní, ale co se jim podá neb naskytne, toho se drží. Však poněvadžs toho tak žádostiv, dobře,“ a napsav cedulku „*Speculare*“, to jest „Hléd“, aneb „Zpytuj“, dal mi a pustil mne.

VII. Poutník prohledaje ryňk světa; vidí

I dí mi můj vůdce: „Poněvadž všecko prohlídati máš, nejdřív jděme na ryňk,“ i vyvede mne. A aj, nezčíslné zástupy vidím jako mha. Nebo tu ze všeho světa jazy-

1. Lidu
rozličnost

ků a národů, všelijakého věku, zrostu, pohlaví, stavu, řádu a povolání byli. Na něž nejprv hledě, vidím předivné sem tam jich se motání, jako při rojení včely, a mnohem divněji. Nebo jedni chodili, jiní běhali, jiní jezdili, jiní stáli, jiní seděli, jiní leželi, jiní vstávali, jiní zas léhali, jiní se rozličně vrtěli; někteří byli samotní, jiní po houfích větších neb menších. Kroj a křtalt² přerозličný byl na nich, někteří číre naží, s divnými všickni posuňky. Potkali-li se kteří, rozličného tu bylo kejklování, rukama, usty, koleny a jinak k sobě se toulení a choulení, summou rozličné třeť.³ I dí mi můj tlumočník: „Tu, hle, máš to ušlechtilé pokolení lidské, ten rozkošný, rozumem a nesmrtností obdařený tvor, kterýž jak neskonalého⁴ Boha obraz a k němu podobnost v sobě nosí, z rozličnosti těchto jejich neskonalých⁵ činů poznati se může: tu jako v zrcadle spatříš důstojnost pokolení svého.“

Hledím tedy sobě na ně ostřeji, a spatřím nejprv, že každý v houfu mezi jinými chodě, larvu⁶ na tváři nosí, odejda pak, kde by sám neb mezi sobě rovnými byl, ji smyká;⁷ a do houfu maje, zase připíná. I zeptám se, co to znamená? Odpověděl

2. Pokrytství
při všech

¹ vladaře ² vzhled, podoba, úprava (z německého *Gestalt*) ³ divné, směšné jednání

⁴ nekonečného, nekonečného ⁵ zde ve významu nekonečných ⁶ masku (z latiny)

⁷ snímá, stahuje

mi: „To jest, synu milý, lidská opatrnost, aby se ne všechněm každý, co jest, zjevoval. Sám u sebe může člověk býti, jakýž jest, před lidmi pak lidsky se ukazovati a věcem svým tvárnost¹ dávatí sluší.“ Takž mi se chut udělá, abych pilněji, jací pak bez toho uličeného přikrytí jsou, pohleděl. A maje na to pozor, vidím, že všickní nejen v obličejí, ale i sic na těle rozličně jsou zpotvoření. Nařád² byli trudovití,³ prašiví či malomocní: a mimo to některý měl svinský pysk, jiný psí zuby, jiný volové rohy, jiný osličí uši, jiný baziliškové oči, jiný liščí ocas, jiný vlčí pazoury: některé sem viděl s pávovým vysoko vytaženým krkem, jiné s dedkovým naježeným chocholem,⁴ některé s koňskými kopyty etc., nejvíc pak bylo podobných opicím. I zděsím se a řeknu: „Však pak já toto potvory jakési vidím.“ „Co“ (pry) „všetýčko, pravíš, potvory?“ dí tlumočnick a hrozí mi pěstí. „Hleď jen skrze okuláry dobře, spatříš, že lidé jsou.“ Někteří pak z mimo jdoucích zaslechli, že sem je potvorami nazval, a zastavíc se reptali a na mne se také potrhovali. Takž já srozuměv, že tu mudrovati darmo, umlkl sem, pomysle sobě: „Když pak lidmi býti chtějí, nechť jsou: já však co vidím, vidím.“ Báł sem se pak, aby mi brylí lépe nepřitlačil a mne nezmámil; protož sem uložil mlčeti a tiše raději na ty tak bystré⁵ věci, jakýchž sem tu začátek spatřil, se dívati. I hledím znovu a vidím, jak někteří uměle s těmi larvami zacházeli, hbitě je zsmykajíce i vstavujíce, takž v okamžení sobě, kde viděli potřebu, jinou tvárnost dáti uměli. A tu sem již začínal běhu světa toho vyrozumívati; ale mlčel sem.

3. Nedorozumění
společná při všech

Pozoruji také a slyším je k sobě rozličnými jazyky mluviti, takž na větším díle nic sobě nerozuměli, ani neodpovídali, aneb o jiném, než řeč byla, odpovídali, každý jinak. Někdy jich celá hromada stála, všickní třebas mluvíli, každý své, a žádný žádného neposlouchal, ačkoli i trhali jedni druhými vyslechnutí chtěice, však ho nebylo, spíše rvanice a pračky. I řekl sem: „Ale pro Bůh, což pak toto v Babyloně sme? Tutoť každý svou hude:⁶ můž-liž větší směsice býti?“

---

¹ tvar, vnější vzhled, formu, podobu ² kdekdo ³ s trudovitou pletí ⁴ s chocholem dudka ⁵ povedené ⁶ vede

Málo¹ pak tu byl kdo zahálivý, všickní se prací nějakou zanášeli: než kteréž práce (a tohoť bych se byl nikdá nenadál) nic nebyly než aneb hříčky dětinské, aneb leda pachtování.² Někteří zajisté zbírali smeti a rozdělovali mezi sebe: někteří se s kládím a kamením sem a tam váleli aneb je po škřipcích³ zhůru leckams táhli a zpouštěli zase: někteří kopali zemi a převáželi neb přenášeli z místa na místo: ostatek lidu se zvonci, zrcadly, měchýři,⁴ hrkávkami⁵ a jinými titěrkami zacházeli: někteří i s svým stínem hráli, jej měřice, honice a lapajíce. A to vše tak usilně, až mnozí stonalí⁶ a potili se, někteří se i přetrhovali.⁷ A byli všudy teměř úředníci jacísi, kteříž takové věci poroučeli a rozměřovali s velikou srdnatostí, jiní zase s nemenší srdnatostí poslouchali. I řekl sem s podivením: „Ale ach, k tomu-liž jest člověk, aby ostrost nebeského vtipu svého na tak marné špatné věci vynakládal?“ „Co marné?“ řekl tlumočník. „Zdaž se tu jako v zrcadle nespátřuje, jak hle všecho vtípem svým lidé přemáhají? Jeden dělá to, jiný jiné.“ „Ale všickní,“ řku já, „věci neužitečné a na tak slavnou vyvýšenost svou nepřipadající.“ „Nemudruj příliš,“ řekl zase: „vždyť ještě v nebi nejsou; než na zemi, s zemskými věcmi zacházeti musejí. Vidíš mezi tím, jak pořádně všecho jde.“

4. Neužitečnými věcmi se zanášení

Já pak hledě opět, vidím, že nic nespořádanějšího vymyšleno býti nemohlo. Nebo když se někdo s něčím motal a namáhal, jiný přijda pletl se mu v to: tožť svády, rvačky a pračky: pak se mířili,⁸ a po chvíli opět táhali. Někdy se jich jedné věci chytilo několik, z toho nechali ji všickni, a běžel každý v svou stranu. Kteří sic pod mocí těch úředníků a dohledáčů byli, ti jakž takž k tomu, co se jim poroučelo, stáli, protože museli: však i tu spleteků⁹ mnoho sem viděl. Někteří se z řádu vyráželi¹⁰ a prchali pryč: jiní šafářům¹¹ odbreptávali, tak činiti, jak oni poroučeli, nechtíce: jiní

5. Neřády hrozné

---

¹ nemnohý ² pachtění, marné namáhání (z německého *Pacht*) ³ po kladkách
⁴ měchuřinami (sloužily ke hrani) ⁵ hrkačkami ⁶ sténali ⁷ ztrhávali, tj. zničili se (prací) ⁸ smiřovali se ⁹ zmatků, nejasností ¹⁰ pouštěli pořádek, tedy utíkali (míněno jistě zbihání z panství) ¹¹ správčům

se jim kyjů chytali a je vydírali:¹ a sic všechno hakmak² bylo. Však sem již, poněvadž to řádem slouti chtělo, nic říkati nesměl.³

6. Pohoršení
a zlých příkladů
plno

Uhlédal sem také jiný neřád, slepotu a bláznovství. Celý ten ryňk (jako potom i ulice) pln byl jam, dolů a výmolů jakýchsi, též kamení a kládí příčkem a na kříž lecjaks ležícího a jiných zavazadel:⁴ žádný však ničeho neodložil, nezapravil, nespořádal, žádný také ničemu nevyhýbal a neobcházel; než tak mání⁵ chodili, a jednák ten, jednák onen ustrčil se,⁶ padl, neb zabil, neb stloukl, až mi srdce trnulo na to hledě. Z nich však žádný žádného nepamatoval,⁷ než když kdo padl, smáli se mu. Já tedy vida stonek,⁸ neb kládu, neb jámu, na níž někdo slepě lezl, počal sem některých pamatovati: ale nedbal žádný, někteří mi se smáli, jiní láli, jiní bítí chtěli. Některý padl až nevstal, jiný vstana šel zase a zase kotrlce metal, třebaš jedno za druhým: mozolů a modřin každý měl dosti, a žádný nic nedbal: takže sem se tuposti té vynadiviti nemohl, že vlastních pádů a stlučenin tak málo vážili: ješto⁹ jiný dotkl-li se ho (jinde sem to spatřil), hned zhůru a do zbraně a k boji.

7. Nestálost
a vrtkavost
lidskou při všem

Spatřil sem také k novinám a proměňám velikou při nich chut, v šatstvu, stavení, řeči, chodu a jiných věcech. Některé sem viděl, že nic nedělali než převlékali se, jiný a jiný kroj na sebe berouce: jiní vymýšleli nový způsob stavení, a po chvíli bořili to zase: v pracech toho i jiného se chytali, a všeho nechávali, vše s jakousi neustalostí. Nebo jestliže kdo od svého břemene, s kterýmž se natáhal, umřel neb je opustil, hned se jiných několik našlo, kteříž se o ně táhali, vadili, rvali, soudili, až ku podivu. Mezi tím žádný ze všech nebyl, kterýž by něco promluvil, učinil, postavil, aby mu toho jiní nevysmáli, nezopálali,¹⁰ nezbořili. Někdo něco s znamenitou prací a nákladem vzdělal, znamenitě sobě se v tom zalibuje, anť mu to přijda jiný skácel, zbořil, zkazil: takže sem neviděl, aby kde kdo co v tom světě udělal, čehož by

¹ vytrhovali je ² halabala, ve zmatku, smíchat na jednu hromadu ³ nemohl

⁴ překážek ⁵ jak je napadlo, nazdarbůh ⁶ udeřil se ⁷ nevaroval ⁸ pařez, kmen

⁹ kdežto; neboť když ¹⁰ nepomluvili

zase někdo nezkazil. Někteří ani na jiné nečekali, bořili hned po sobě sami: až sem se té bláznivé vrtkavosti a daremnímu kvaltování divil.

Viděl sem též, jak mnozí na vysokých trepkách chodili, někteří sobě i chůdy aneb štenclé (aby nade všechny vyzdvížení jsouce, na všechny z vysoka hleděti mohli) zdělali, a tak se procházeli. Ale čím kdo vyšší měl, tím snáze se zvrátil, aneb jemu od jiných (z závisti, za to mám) nohy podraženy: s čímž se nejedni potkávali a z sebe obecný smích udělali: takových příkladů mnoho sem viděl.

8. Pýcha a zpínání se nad sebe vespolek

Item,¹ uhlédal sem nejedny, ani se s zrdcadly nosí a v nich, s jiným mluvíc, i vadíc se, i rvouc se, i klatí válejíc, i na těch štenclích² chodíc, předce³ se vzhlédali:⁴ a to popředu, pozadu i po stranách na se nahlédající a nad svou krásou, zrostem, chodem, činy svými ckajíce,⁵ i jiným, aby se na ně podívali, zrdcadel svých podávajícíe.

9. Nadýmání a zalibování se sobě

Naposledy, spatřil sem Smrt mezi nimi všudy se procházející: ana kosou ostrou, lukem a střelami zaopatřena byvší, všechněch hlasem, aby se smrtnými býti pamatovali, napomínala. Ale jejího volání žádný neposlouchal, každý svého bláznovství a neřádu předce hleděl. Takž ona střely dobývající, po nich na všechny strany házela: kteříž, jak koho v houfu, mladého, starého, chudého, bohatého, učeného, neučeného, bez rozdílu trefila, tak se káceli. Kdo trefen byl, křičel, řičel, řval: jiní okolo chodící, když ránu uhlédali, prchali pryč, a hned zase nedbali nic. Někteří přijdouc podívali se na raněného chroptajícího, a když nohy stáhna dýchati přestal, svolající se, zpívali sobě okolo něho, jedli, pili, výskali: někteří přitom trošku se přišklebujícíe. Potom se ho chytili, vlékli a vyhodili jej přes ohradu do tmavé té jámy, kteráž okolo světa jest. A vrátivše se odtud, hýřili opět, Smrti žádný nevyhýbal, pílne toliko, aby na ni nehleděl (ačkoli se o ně otírala),

10. Smrt všechny bídne hubící a lidé nic na to nedbající

---

¹ rovněž, také ² na chůdách ³ před sebe ⁴ stále se zálibně prohlížejí, pozorují
⁵ pomlaskávající

šetře.¹ Viděl sem pak, že ne všickní, které prostřelila, hned se káceli, některé poranila toliko, pochromila, oslepila, ohlušila neb omráčila. Někteří se po její ráně oduli jako puchýř, jiní uschli jako tříška, jiní se trásli jako topol etc., takže větší díl lidí poraněných, s hnijícím břichem, hlavou etc., než zdravých chodilo. A spatřil sem nemálo běhajících a prodávajících na ty rány flastry, masti, traňky.² I kupovali to od nich všickní, výskajíce a Smrti trucujíce. Ale ona nedbala nic, házela a kácela předce, i samy ty prodavače. Což mně lítostivé bylo divadlo, hleděti, jak k nesmrtedlnosti připravený tvor tak žalostně, tak nenadále, tak rozličnými smrtmi hyne. Zvláště když sem vyšetřil, že téměř nařád, když se kdo nejvíc živ býti strojí, přátely sobě shledává, živnost pořádá, domy staví, peníze shání a jinak se sobí³ a tuží, vtom šíp Smrti přiletě učiní všemu konec, a kdo sobě na světě byt stlal, vlečen bývá z něho, a stroje⁴ jeho v nic: na něž když nastupuje jiný, přihází se mu totéž; třetímu, desátému, stému jednostejně. Vida pak já tu, že té nejistoty života žádný souditi a k srdci připustiti nechce, než jako by nesmrtedlností jistí byli, tak sobě všickní, v hrdle smrti stojíce, počínají, div lítostí srdce ve mně nepuklo: chtěl sem povýšiti hlasu, napomínati a prositi, oči aby otevřeli, na Smrt šípy nakládající aby hleděli a jim nějak vyhybali: však rozuměl sem, poněvadž sama Smrt svým neustalým voláním, svým ustavičným na oči jim v dosti hrozné postavě lezením nic zpravit nemůž, že ovšem mé špatné mluvení daremné bude. Řekl sem však tiše: „Ach žel buď na věky Bohu, že my bídní smrtedlní lidé tak k neštěstí svému slepí sme!“ Odpověděl mi tlumočník: „Můj milý, byla-liž by to moudrost, myšlením na smrt trápiti se? Zvlášt poněvadž každý ví, že jí neznikne, lépe jest nehleděti na ní: než hleděti svého a dávati sobě dobrou mysl; když přijde, přijde, v některé hodině odbude se toho, a někdy třeba v okamžení. Proto-liž by, že někdo umře, jiní veselí býti přestali? Však se jich na místo jednoho kolik zase narodí.“ Na to sem řekl: „Záleží-liť v tom moudrost, tedyť já tomu zle rozumím,“ a mlčel sem.

---

¹ dbaje ² nápoje; zde míněno léčivé čaje apod. (z německého *Trunk*) ³ zvelebuje se

⁴ přípravy

Nechť tohoto nezatajuji, že když sem tak nesčíslné létajících Smrtí střel množství spatřil, na mysl mi přišlo: „Kde pak ta Smrt těch šípů tak mnoho bere, že se z nich nikdá nevystřílí?“ I hledím, a spatřím čistě patrně, že ona žádných svých šípů neměla než luk toliko: šípy pak od lidí brala, každý od toho, kterého ním trefiti měla. A viděl sem, že lidé šípy takové sami strojili a připravovali, někteří je všetečně a opovázlivě i sami ji vstříc nosíce: takže ona sotvá co jich zhotovených viděla, bráti a do srdce jim vstřelovati postačovala. I řekl sem: „Již vidím, že pravé jest *Et mortis faber est quilibet ipse suae*: vidím již, že žádný neumírá, kdo by nestředmostí, nezdrželivostí, všetečností aneb naposledy nešetrností hliz,¹ pryskýřů, ran vnitřních i zevnitřních (nebo to sou šípové Smrti) sám na sebe nepřipravoval.“ Když pak já tak pílňe na tu Smrt a její po lidech se shánění hledím, trhne mnou Mámil a dí: „Co pak, nemoudrý, mrtvých raději hledíš než živých?“

VIII. Poutník prohlédá stav a řád manželů a vidí

I vedou mne a přivedou k ulici, v níž pravili, že manželé bydlí a toho rozkošného života způsob že mi pěkně ukáže. A aj, tu stála brána, o níž řekl, že slove Snoubení: před níž byl široký plac a na něm zástupové lidu obojího pohlaví, kteříž procházejíce se jeden druhému v oči nahlédali: a nejen to, ale ohledoval jeden druhému uší, nosu, zubů, krku, jazyka, rukou, noh a jiných oudů: měřil také jeden druhého, jak dlouhý, široký, tlustý neb tenký jest. Tu jeden k druhému jednáč přistupoval, jednáč odstupoval, jednáč po předu, jednáč po zadu, jednáč po pravém, jednáč po levém boku, naň sobě pohlídaje a všeho, což při něm viděl, ohleduje: zvláště pak (toho sem nejvíc viděl) měšců, vačků a tobol jeden druhému ohledoval, jej, jak dlouhý, jak široký, jak odutý, jak tuhý neb slabý jest, měře a váže. Někdy sobě jich několik na jednu

---

¹ nádorů, vředů

ukazovalo, z toho¹ zase žádný: pakli jeden druhého odháněl, vadili se, tloukli, rvali: i vraždy tu sem spatřoval. Některý jiného odstrče, hned zase od jiného odstrčen byl: některý jiné odežena, sám také pryč běžel. Někdo zase nic se s examinováním² nemeškaje, pochytil, co nejbliž mohl: pak se za ruce kams do té brány vedli. Takových já tu tretů³ plno vida, ptal sem se, co ti lidé dělají? Odpověděl mi tlumočník: „To jsou, kteříž by do ulice manželské rádi: ale poněvadž tam skrze bránu žádný samotně nebývá puštěn, než po páru, musí sobě každý tovaryše vybrati. Pak to vybírání tu se děje, a každý, co by příhodného proň bylo, sobě hledá: kdo najde, jde, jakž vidíš, s pobočníkem svým k bráně.“ „A což to vybírání nějak snáze nemůže býti?“ řekl sem: „jaks to hrubě pracno.“ Odpověděl: „Ne práce to, rozkoš. Či nevidíš, jak sobě při tom vesele počínají, smějí se, zpívají, výskají? Žádný života způsob není veselejší, věř mi, jako tento.“ Takž pohledím a vidím sic některé smáti se, výskati; ale vidím take jiné sklopě hlavu s kornelem choditi, vrtěti se, sem i tam potrhovati, zase coufati, trápiti se, nespáti, nejísti, třeštiti se take. I dím: „Co pak tito?“ Odpověděl: „I to jest rozkoš.“ „Nechť jest tedy,“ řekl sem: „podme, co se tamto dál dělá.“

2. Velikou
nejistotu, jak
sedne⁴

Takž skrze ty houfy se protlačíc, přijdeme k samé bráně, a aj, než se do ní vešlo, vidím zavěšené váhy jakési ze dvou košů udělané a okolo nich lidi stojící.

I vsadili každý ten pár na váhu naproti sobě do košů a dívali se, rovná-li váha: kdež několikero bylo jich se sstupování a rozstupování, váh potřásání a ustanovování. Takž dlouho se s nimi navážíc, teprv do brány dál pouštěli. Ale ne každému se jednostejně svezlo.⁵ Nebo někteří, propadnouc skrze koš, strápali smích⁶ a museli se s hanbou sbíratí a odtud kliditi, jimž ještě k tomu kuklu jakous či pytel na uši cpali a kratochvil z nich měli. Na to já se dívaje, ptal sem se: „Co se pak tu dělá?“ Odpověděl mi: „Zasnoubení, když na jisto býti má.

---

¹ a hned ² ze zkoumáním ³ nerozumného počínání ⁴ jak to dopadne ⁵ se poštětilo

⁶ sklidili posměch

Ukáže-li váha rovnost, že by rovné za podobné¹ stálo, pouštějí je k tomu stavu, jakž vidíš: pakli nerovnost, rozchází se.“ „I co se tu za rovnost šetří?“² řekl sem. „Však já vidím, že některé věkem, stavem a jinak sobě všelijak podobné váha ukazuje, a oni předce jednoho skrže koš pouštějí: jiné zase převelmi nerovné, kmetě s mladící, jinocha s babou, sázejí, jeden strmí zhůru, druhý dolů, a předce praví, že můž býti: jak pak to?“ Odpověděl: „Ne všecko ty vidíš. Pravdať jest, některý by kmeť neb babka za funt hrachoviny nevážil: ale když při sobě buď mastný pytlík má, neb klobouček, před kterýmž se jiní kloboučkové smykají, aneb podobného něco (nebo takové věci všecky také na váhu jdou), tím jest, že se to ne podlé tvého soudu vyrazí.“³

Vejdouc my za těmi, kteréž do brány pouštěli, užírám mezi branami kováře jakési, ani každý ten pár lidí do hrozných pout spínají a spaté teprv dál pouštějí. Při kterémž jich zakovávání mnoho lidí bylo, naschvál (jakž pravili) k tomu sezvaných, aby svědkové byli: kteříž jim hráli, zpívali a dobré mysli býti veleli. Já pak hledě pilně spatřil sem, že ta pouta ne jako na jiných věznicích zámekem zamykali, ale hned je skovali, svařili a zaletovali: tak aby dokud jejich na světě života, ani se rozpíti,⁴ ani roztrhnouti nemohli. Čehož sem se ulekl a „Ó ukrutnějšíhož⁵ vězení!“ řekl, „do něhož kdo se jednou dostane, na věky k vysvobození naděje nemá.“ Odpověděl tlumočník: „Ovšem žeť jest to svazek ze všech svazků lidských nejtuzší: ale není se proč báti. Nebo sladkost toho stavu ráda to jho podniká:⁶ spatříš to sám, jak to milý život jest.“ „Podměž tedy mezi ně, ať spatřím,“ řekl sem.

Vejdeme tedy do ulice: a aj množství těch lidí, vše po páru, než mnoho, jakž mi se zdálo, velmi nerovně spřeže, hrubých s malými, pěkných s mrzutými, mladých s starými etc. A hledě já pilně, co pak dělají a v čem by taková ta toho stavu sladkost záležela, vidím, ani na sebe hledí, s sebou mluví, někdy jeden druhého pohladí, někdy

3. Neproměnitelnost mezi tím jakkoli sedne

4. Špatnou rozkoš, i když se nejlíp zdraží

¹ obojí si odpovídalo ² jaká rovnost se zjišťuje ³ dopadá, vychází ⁴ rozepnout se

⁵ nejkrutější ⁶ podstupuje, snáší

i políbí. „To, hle, vidíš,“ dí mi tlumočník: „když se zdaří manželství, jak čistá věc jest!“ „Tedy když se nejlép zdaří,“ dím já, „to summa všeho?“ „Ovšem,“ řekl on. A já zase: „Dostiť to málo rozkoše, kteráž stojí-li za ta pouta, já nevím.“

Hledím sobě mezi tím na ně dále, a vidím, jak mnoho ubozí práce a kvaltování měli. Měli zajisté na větším díle páteře plodu¹ okolo sebe, uzdami k sobě zpřipínaných, kteříž jim křičeli, vřeštěli, smradili a nešvařili, stonali a mřeli: ať mlčím, s jakými bolestmi, pláčem a nebezpečností vlastního života na svět jich dostávali. Odrostlo-li které, byla s nim dvoje práce: uzdou je při sobě zdržovati; a ostrohrou po sobě hnáti; an často ani uzdy ani ostrohy netrpíc, divného pachtování natropili,² až do unavení a do pláče rodičům. Pakli je po vůli pouštěli aneb se zodtrhovali,³ i hanba, i smrt rodičům odtud pocházela. I blažil jsem neplodné, některé tu vida: ale oni tesknili, a že bez potěšení jsou, sobě stýskali: takž sem vyrozuměl, že i míti, i nemíti plodu v manželství bída jest. K tomu každý ten pár lidí teměř pro posloužení sobě a svým cizí při sobě a okolo sebe měl, jichž často víc než sebe a svých šetřiti⁵ a mezi tím dosti s nimi nepohodlí pocítiti musel. Nadto bylo tu jako i v onom ryňku mnoho zavazadel a ustrkadel,⁶ dříví, kamení, jam: zavadil-li jeden, potkl se,⁷ padl, ranil, druhý od něho nemoha, s nim rovně osrkovati,⁸ plakati a bolesti nésti pomáhati musel: takže sem to poznal, že každý v stavu tomto místo jedné péče, starosti, nebezpečností tolikernásobní péči, starost, nebezpečností má, s kolika spjatý chodí. A znelíbil mi se stav ten. Ovšem pak, když sem na některé v tom houfu pohleděl, tragedii sem spatřil. Byli zajisté nejedni spjati nejednostejných chutí, jeden chtěl tak a druhý onak: jeden sem, druhý tam: pak se nensadnili,⁹ vadili a hryzli. Tento žaloval mimo jdoucím to, onen

5. Bídu
a lopotování všech
vesměs manželů

*Familia reliqua*⁴

6. Hroznou
tragedii
v nepodařilém
manželství

---

¹ řady potomků ² způsobili nesnáze ³ utíkali od nich, odtrhli se ⁴ ostatní členové rodiny ⁵ pečovat, dbát o ⁶ překážek, nástrah ⁷ klopýtł ⁸ naříkat, sténat ⁹ hádali se

ono: tož, když nebyl, kdo by rozhodl, vpeřili se do sebe¹ sami, pš-ťovali se a knytlovali? škaredě: smířil-li je kdo, po chvíli v sobě byli zas. Někteří se dosti dlouho slovy táhali, hat-li či tihe: a když se každému, kam upřel, chtělo, tož se jeden mocí na svou stranu vrhl, druhý také na svou: pak byla táhanice a divadlo, kdo koho přetáhne. Někdy vítězil muž; a žena ač se země, trávy, a čeho mohla, chytala, však za nim tažena byla předce: někdy pak muž za ženou, čemuž se jiní smáli: ale mně se to politování věc hodnější nežli smíchu zdála. Zvlášť když sem viděl, jak někteří v tom trápení slzeli, vzdychali, k nebi ruce zpínali, že by se zlatem, stříbrem z té vazby vykoupili, se ohlašující. I řekl sem k tlumočnicku svému: „A což pak jim pomozeno býti nemůže? Nemohou-liž rozvázáni a od sebe puštění býti, kteříž tak srovnávati se nemohou?“ „Nemůž to býti,“ řekl on: „dokud živi, tak býti musejí.“ „Ach ukrutnějšíž této poroby,“ řekl sem, „však to nad smrt horší.“ A on zase: „A proč se taková lépe prvé nerozmyslili? Nezhod na ně!“³

Vtom pohledím, a aj, Smrt šípy svými někte-
re zproráží a zporáží, a pouta hned se každému
rozmekla.⁴ I přál sem jim toho: mysle, že sobě i oni toho přejí
a z toho vysvobození srdečně se radovati budou. Ale aj oni každý
teměř v pláč a kvílení, jakéhož sem jinde v světě sotvá slyšel, se
vydávali, rukama lomíc a příhody své toužíc.⁵ O těchč, kteréž sem
prvé pokojné spolu spatřil, rozuměl sem, že jich opravdu jednoho
po druhém teskno: o druhých pak myslil sem, tak se to oni pro lidi
stavějí: než budouť se uměti káti, slíbil bych,⁶ a jiným, jak se pout
vystříhati, raditi věděti. Aniž pak než já zvím, protrouc sobě oči, před
bránu zas⁷ běželi a v poutech znovu se vraceli. I řekl sem s hněvem:
„Ó potvorníci,⁸ nejste politování hodní!“ A k svému vůdci: „Podme
odsud: já v tomto stavu více marností než čeho vidím.“

7. Dobrovolné
otroctví

---

¹ pustili se do sebe ² bili se kyji, klacky, holemi (z německého *Knütel, Knüttel*)

³ dobře jim tak ⁴ uvolnila, spadla ⁵ nařikající na své neštěstí ⁶ soudil, předpokládal
bych ⁷ znovu ⁸ v podobě potvory, přetvařující se

8. Poutník se
s příhodou potkal

Mezi tím (ať příhod svých nezatajuji), když my se k Bráně rozchodu vracíme, a já předce po světě speculovati¹ umysl mám, toť vůdcové moji, jak Všudybud, tak Mámil, tuze mne namlouvati začnou, abych toho stavu sám také zkusil, že lépe, co jest, porozumím: já, že sem mladý, že mne příkladové straší, že sem všeho ještě neprohlédl, etc. Ale nic: přeloudili² oni mne, a já se jako z žertu na váhu a odtud do pout dostal, a brzy sám čtvrtý spjatý chodil: jiných pak (pravili, že k službě a pro počestnost) páteř mi přidali,³ že sem je sotvá za sebou vláčiti mohl, dychtě⁴ a chroptě. Vtom nenadále jakýs udeří vicher, blýskání, hřímání a krupobití: i rozprchá mi se to všecko pryč kromě zpřipínaných mých,⁵ s nimiž já také v kout běže,⁶ toť šípové Smrti zporážíjí mi všech tré mých: a já žalostně osaměl, nic hrůzou jako zmámený, co dělati nevěda. Vůdcové moji, abych sobě toho na ten čas vážil, že mi utíkatí snáz bude. A já: „Proč ste mi pak prv radili?“ Oni, že není čas vazení,⁷ abych uhýbal.⁸ Takž sem pospíšil. Ale znikna toho,⁹ nic předce nevím, co vlastně o tom stavu pověditi: více-li v něm potěšení, když se zdaří (jakož se domnívám, že mně tak bylo sedlo¹⁰), či žalosti z přerozličných příčin. To pamatuji¹¹ toliko, že i bez něho, i v něm teskno bývá: a i když se nejlép zdaří, sladké s hořkým se mísí etc.

IX. Poutník prohlédá stav řemeslníků: a vidí, že

Takž jdouce, dostaneme se do ulice, kde se živnosti provodí, kteráž zase na mnoho menších uliček a plácků rozdělená byla, a všudy rozličných síní, dílní, výhní, verštatů,¹² krámců, boud s přerozličným potvorným nádobím¹³ plno: okolo nichž se rozličně lidé

---

¹ dále po světě rozhlížet, zkoumat; připomínka údělu vybraného v bráně Osudu
² přemluvili, svedli ³ řadu mi dali ⁴ lapaje po dechu ⁵ kromě těch, kteří byli
bezprostředně při mně (míní svou rodinu) ⁶ uchyluje se do ústraní ⁷ čas hádek
⁸ šel pryč ⁹ když jsem unikl ¹⁰ povedlo se mi ¹¹ připomínám ¹² pracovních míst,
dílenských stolů (z německého *Werkstatt*) ¹³ podivným, bizarním vybavením

VYSVĚTLIVKY

I/ LABYRINT SVĚTA A LUSTHAUZ SRDCE

- 7 Labyrint světa a Lusthauz srdce — takový titul je jak v rukopise, tak v polském vydání z roku 1631, teprve amsterdamské vydání z roku 1663 má obecně známý titul *Labyrint světa a Ráj srdce*
- 9 Předmluva — v rukopise je česká Předmluva jediným rámcovým textem: ještě zde nebylo uvedeno ani biblické motto Kaz 1,14, ani otištěna dedikace Karlu staršímu ze Žerotína, ani báseň Jiřího Kavky-Colsinia (oba tyto texty byly vytištěny s polským vydáním *Labyrintu* roku 1631); je pravděpodobné, že rukopis byl Karlu staršímu darován se zmíněnou dedikací jako průvodním dopisem a při příležitosti publikace se objevil i v tištěné verzi (tomu by nasvědčovalo zde uvedené místo a datum: „Klopoty dne 13. prosince 1623“)

*ILLUSTRISSIMO AC VERE GENEROSO DOMINO,
DOMINO CAROLO BARONI A ZEROTIN SENIORI ETC.*

promarchioni Moraviae, domino suo gratiosissimo.

Verecundarer equidem hoc nimium turbulento inquietudinumque pleno tempore vel epistolio hoc, nedum scripti alicujus dedicatione molestare Illustritatem Tuam, Illustrissime Domine, nisi id de eorum esset genere, quae ad recolligendos in Deoque tranquillandos destinantur animos. Dicam, quid rei sit. Cum in hoc secessu et ingrato otio meo, semoto mihi a vocationis curis, otioso tamen esse nec liceret nec liberet, caepi superioribus mensibus inter alia de vanitate mundi (occasione undecunque arrepta)

speculari, donec mihi hoc, quod Illustritati Tuae offero, drama sub manibus natum est. Cujus pars prima mundi ludicra et inanitates typis depingit, quam is omni ex parte magno nisu res nihili agat, quamque misere omnia tandem vel in risum abeant, vel in planctum. Posterior, partim sub velo, partim aperte, veram et solidam filiorum Dei felicitatem describit: quam nimirum beati sint, qui mundo et mundanis cunctis a tergo relictis soli Deo adhaerent, imo inhaerent. Quidquid hic praestitum est, inchoatum esse, nondum absolutum, agnosco. Video enim valde faecundam esse materiam et ad acuendum ingenium poliendamque linguam perquam accomodam, ut novis subinde inventionibus in infinitum isthaec augeri possint. At quaecunque tandem id nunc jam est, volui tamen e chartis rejectaneis collectum Illustritati Tuae offerre. Quo consilio, non satis nunc dicere audeo: sed id vel inter legendum pro sagacitate sua animadvertet Illustritas Tua, vel alias explanari poterit. Hoc unum innuam, credidisse me non inconvenienter haec talia offerri ei, qui mundani pelagi fluctus et luctus mille modis expertus, in tranquillissimo conscientiae portu quiescit tamen. Nunc Illustritatem Tuam nihil aliud volo, nisi ut mundi Satanaeque secure Christo suo jucunde vivat, vitamque, quae hanc (ah, miseram!) sequetur, pleno jure possidendam exsultanter expectet. Interim nos regat, erigat, soletur, roboret benedictum Spiramen aeterni Miseratoris Dei nostri. Amen. Dabam sub Klopot, Idibus Decembris 1623.

Illustritati Tuae devotus cliens

J. A. Comenius

- 9 v ěem by vrch dobrého (summum bonum) — otázkou nejvyššího dobra se zabývali už staří řečtí filozofové jako Sokrates (469–399 př. n. l.), Platon (427–347 př. n. l.) aj., po nich i filozofové a rétoři římskí, např. Marcus Tullius Cicero (106–43 př. n. l.); téma přešlo i do filozofie středověké (Augustinus, 354–430); bylo také pod českým ekvivalentem „obecné dobré“ jedním z nejvýznamnějších okruhů humanistických otázek; Komenský o něm věděl již za studií: do disputace spolužáka Matouše Tita Hulínského na toto téma (*Disputatio theologica De summo bono*) vepsal latinské verše
- Šalomoun — izraelský král Šelómó (vládl asi 973–933 př. n. l.), ambivalentně vnímaná postava starozákonní Prvé knihy královské: na jednu stranu vysoce hodnocený pro svou moudrost (odtud se i do lidové tradice dostala představa o něm jako o ztělesnění vladařské rozvahy

a spravedlnosti), na druhou stranu se ale také rozvíjel negativní obraz Šalomouna podléhajícího modlářství a moci; v tištěných verzích *Labyrinthu* 1631 a 1663 se stal Šalomoun hlavním protagonistou doplněné pasáže v hradu královny Moudrosti

- všecko marnost jest a bída.**“ (Eccles. 2,17) — Komenský užil znění lišící se od Kral.: „všecky věci jsou marnost a trápení ducha“, neboť se nenachází ani v Melantrichově, ani v jiných českých biblích, nalézá se v překladu *Anatomia et laboratorium veri Christiani* (Čtvery knihy o pravém křesťanství, Praha, Daniel Karel z Karlsperka 1617, s. 179): „všeckoť jest marnost, ano pouhá bída“, jehož autorem je Johann Arndt **David** — izraelský král, Šalomounův otec (vládl asi 1013–973 př. n. l.), uváděný v Bibli tradičně i jako autor některých žalmů; o jeho životě a skutcích pojednávají starozákonní První a Druhá kniha Samuelova
- 10 **traktátu** — *Labyrinth* je obtížné žánrově zařadit: Komenský použil výrazy *drama* a *traktát*; v listu Montanovi (DJAK 1, s. 21) označuje jako traktáty i jiné spisy z dvacátých let (*O sirobě; Nedobyvedlný hrad jméno Hospodinovo*), měl zde tedy na mysli především povahu spisu, jeho rozjímavý a útěšný charakter, nikoliv formální stavbu
- bázně** — tímto termínem se Komenský ostře ohrazoval proti nedůvěryhodným světským historiím, např. i v *Naučení o kazatelství* (DJAK 4, s. 49 a 53); srov. i zde Poutníkovy soudy v kap. XI
- Průvodčí moji** — spolu s Poutníkem tvoří průvodčí trojjedinou bytost, zřejmě stylizaci vypravěče a jeho vlastností: Všeživ a Mámení jsou aspekty vztahu člověka ke světu, při cestě za vnitřní čistotou musejí být opuštěny, Všeživ představuje tékavost a neukojitelnost mysli (srov. kap. IV), Mámení nejen zvyk, ale i šalebnost a ohraničenou schopnost poznání člověka (srov. kap. III, kde Mámení popisuje svou činnost jako učení světské moudrosti, vlastně utrácení času); také Komenského přítel z mládí J. V. Andreae (1586–1654), jehož dílo *Labyrinth* významně ovlivnilo, dal svému Peregrinovi-Poutníkovi, bloudícímu po světě, průvodčího jménem *Impetus* (*Peregrini in patria errores*, 1618, kap. 3), Komenský obecný obraz Andreae zpřesnil a rozvinul
- 12 **o kretenském labyrintu** — o labyrintu v městě Knossu na Krétě, který zbudoval podle mytologie Daidalos na příkaz krétského krále Mínoa jako sídlo netvora Mínoáura; Komenský krétský labyrint zmínil i v řeči *Methodi verae encomia* (*Chvála prvé metody*), pronesené roku 1651 v Sárospataku, a v autobiografickém spisu *Unum necessarium* z roku

- 1668 (vždy ovšem popisoval spíše bludiště než tradiční jednocestný labyrint)
- 13 **někteří mudrlanti Marnost ji říkají** — toto odhalení je obsaženo už v rukopisu, v tištěné verzi bylo ale kompozičně završeno doplněním XXIX.-XXXV. kapitoly popisujícími vládu královny světa Marnosti **Fascinum adsuetarum opinionum** — v amsterdamském tisku „Zvyk při věcech mámení světa“
- 14 **Poutník uzdy a brýlí dostal** — oba motivy se nacházejí v podobné úloze u J. V. Andreae: uzdu i „brýle nazírání věcí jinou barvou“ použil v *Peregrini in patria errores*, kap. 3, ve spise *Mythologia Christiana* (1619) použil „brýle dialektiky a rétoriky“; zatímco u Andreae slouží jako jednoduché atributy, Komenský oba motivy koncepčně zapracoval do celé kompozice (srov. i kap. XLI)
- 15 **město jakési** — popis města koresponduje s ilustrací, u níž sice Komenského autorství není prokázáno, ale běžně se s tímto názorem operuje; ilustrace se ani v polském, ani v amsterdamském vydání nevyskytuje **od východu k západu** — Komenský popisuje město jako metaforu života, proto směr ulic vytváří paralelu od zrození ke smrti
- 18 **každý do toho hrnce sáhne** — u J. V. Andreae (*Peregrini in patria errores*, kap. 5) rozhazuje lístky Fortuna
- 20 **rozličně jsou zptvoření** — Komenský přenáší symbolicky kožní nemoci a vlastnosti zvířat na povahy lidí: zatímco u obrazů nemocí není význam zcela zřetelný (*trudovatost*, *prašivost* a *malomocnost* zřejmě poukazují obecně k hříšnosti, falši a neschopnosti), vlastnosti zvířat lze vysvětlit podle dobové symboliky zhruba takto: *svinský pysk* nenasytnost, obžerství; *psí zuby* hněv, kousavost (sklony k vyvolávání konfliktů); *volové rohy* hloupost, tupost; *osličí uši* lenost, umíněnost, tvrdohlavost; *baziliškové oči* zákeřnost, záludnost (pouhým pohledem prý dokázal bazilišek proměnit v kámen); *liščí ocas* falešnost, podvodnost, úskočnost; *vlčí pazoury* zlodějství, krutost; *pákový krk* pýcha, povyšování, nadutost; *dedkový naježený chochol* ješitnost, samolibost; *koňská kopyta* smyslnost, bujnost; *opice* obecně byla chápána jako symbol hříchu (stvořil ji podle tradice ďábel, když se snažil napodobit božský akt stvoření člověka)
- 21 **Ale ach, k tomu-liž jest člověk ... vynakládal?** — Komenský parafrázuje knihu Kazatel; srov. zejména Kaz 1 a 2

- 25 **Et mortis ... suae** — i své smrti je každý sám strůjcem, parafráze slavného výroku *Suae quisque fortunae faber* (Každý svého štěstí strůjcem), připisovaný římskému básníku a státníkovi Appiovi Claudiovi Caecovi († 280 př. n. l.)
- 26 **s kornelem choditi** — Komenský v *Moudrosti starých Čechů* uvádí, že „mít Cornelia“ se říkalo o smutných lidech (*DJAK 1*, s. 330); podle některých názorů pochází slovo z latinského *cornutus* (označovali se jím znavení studenti při absolvování obřadů beáníí, tj. přijímání na univerzitu), podle jiného výkladu pochází slovo z něm. *die Kornelle* (dřín, dělaly se z něj hole)
- kuklu jakous či pytel** — zřejmě narážka na posměšné obřady (*charivari*), spojené se svatbami a manželstvím
- 27 **co se tu za rovnost šetří** — jaká rovnost se zjišťuje; kritika obvyklé praxe mezaliance, nerovného partnerství, které bylo často uzavíráno kvůli postavení, majetku anebo i sexuální žádostivosti
- 28 **páteře plodu** — řady potomků; slovo *páteř*, původně z názvu modlitby *Pater noster*, značilo i růženec a vše, co se mu podobá, tedy i jakoukoliv řadu
- cizí** — tj. služebnictvo
- 29 **hat-li či tihe** — tedy „hot a čehý“, zde užit moravský dialekt; obrazně: každý chtěl něco jiného
- 30 **sám čtvrtý** — s třemi jinými (narážka na první Komenského manželství s Magdalenou Vizovskou, s níž měl dvě děti)
- páteř mi přidali** — řadu mi dali; podle poznámky „k službě a pro počestnost“ lze soudit, že minil pomocníky v duchovní i školské službě a chovance bratrského domu ve Fulneku, za něž měl od roku 1618, kdy do Fulneku nastoupil, odpovědnost
- kromě zpřipínaných mých** — kromě těch, kteří byli bezprostředně při mně (míni svou rodinu)
- já také v kout běže** — uchyluje se do ústraní; narážka na skrývání se v době počínající pobělohorské persekuce
- zporážejí mi všech tré mých** — narážka na smrt Komenského manželky a dětí, které poslal do bezpečí na žerotínské statky (zřejmě do Přerova), zde je však dostihla morová epidemie, jíž všichni roku 1622 podlehli